

Danka Radić
Hrvatski pomorski muzej Split

Ikonografija Viškog boja

U ovom prilogu bavim se opisom, identifikacijom i interpretacijom sadržaja prikazanog u likovnim, umjetničkim djelima na temu Viškog boja. Ovdje su to brodovi i ljudi koji su sudjelovali u Viškom boju 20. srpnja 1866. godine. Pojedini radovi nastali su tijekom bitke, a većina nakon; neka su djela istaknutih umjetnika 19. i 20. stoljeća te se ističu visokom likovnom kvalitetom.

Ključne riječi: ikonografija, Vis, bitka, marinisti

Uvod

Viški boj – bitka u kojoj su se sukobile mornarice Habsburške Monarhije i Kraljevine Italije, koja je odredila budućnost Dalmacije, neizbježna je u pomorskoj ikonografiji. Stoga u ovom radu proučavam, razjašnjavam i klasificiram sadržaj, smisao i simboliku likovnih prikaza Viškog boja (motiv, osoba, tema) na umjetničkim djelima uključujući i ona koja se ne mogu tako okvalificirati, a predstavljaju bilo likovni, bilo religiozni izraz na slikama, skulpturama i različitim drugim proizvodima obrta i primijenjene umjetnosti. Tema, pojam ili predmet umjetničke obrade u djelima o kojima raspravljam su konkretno u ovom slučaju događaj – Viški boj – bitka koja se odigrala pred Visom 20. srpnja 1866. godine, kao i sudionici tog događaja: osobe i brodovi. Autori su se za temu djela opredijelili iz snažne potrebe da nešto kažu o njoj, da iznesu svoje viđenje situacije, svoj doživljaj i stav, odnosno da prenesu svoje raspoloženje, osjećaje i misli. Već u samom izboru teme, u kvalitetama koje su se od nje tražile i izdvajale, u cijelom pristupu i obradi reflektira se slika umjetnika, njegov stil, i mentalitet vremena kojem je pripadao. Tijekom 19. stoljeća, kroničari su bilježili putem likovnog izričaja, stoga je teško u klasifikaciji materijala postaviti granicu likovnoga spram dokumentarnoga, i u kvalitetnom vidu u tome strogo odijeliti i razlučiti Viški boj kao slikarsku temu od Viškog boja kao umjetničkog sadržaja. Pojedini radovi ističu se visokom likovnom kvalitetom. Motivi, odnosno pobude ili razlozi nastajanja tih djela bili su razni; veliki odjeci diljem Europe kao i veličanje pobjede habsburške mornarice.¹

¹ Vidi u Hrvatskom pomorskom muzeju Split ukoričenu bilježnicu „*Zeitungs – Auschnitte betreffend die: Schlacht von Lissa 1866*“ (papir, 43 x 29,5 cm) ispunjenu zalijepljenim novinskim člancima o Viškom boju iz svjetskog tiska. Oliver FIO, „Odjek pomorske bitke kod Visa iz 1866. godine u

Pomorska pobjeda Habsburške Monarhije u bitki kod Visa zauzela je, razumljivo je, posebno mjesto ne samo u općoj historiografiji, bio je to udarni impuls štovanja u povijesnom smislu, ali posebno i u povijesti umjetnosti. Kontraadmiral Wilhelm von Tegetthoff i klasična biblijska priča o Davidu i Golijatu – situacija tijekom bitke u kojoj je zahvaljujući izvrsnoj taktici admiral Tegetthoff uspio poraziti moćnijeg neprijatelja – impresionirali su brojne umjetnike različitih žanrova. Prema tome tijekom, a posebno neposredno nakon bitke nastali su mnogi radovi koji su obrađivali temu „Viški boj – Tegetthoff” i zastupali različite aspekte i detalje bitke.

Slikari Viškog boja – sudionici Viškog boja

Pojedini autori djela s prikazom Viškog boja sudjelovali su u bitki, poput **Ermenegilda Antonija Donadinija** (Split, 19. lipnja 1847. – Dresden, 14. listopada 1936.), njemačkog slikara i restauratora, podrijetlom iz plemićke gvelfske kuće Donati iz Firenze, koja je poslije doseljenja u Dalmaciju promijenila prezime u Donadini. Ermenegildo je u Viškoj bitki sudjelovao kao crtač.² **Ippolito Caffi** (Belluno, 1809. – 1866.), izvanredan slikar morskih pejzaža i urbanih veduta, reporter i aktivni promatrač društva, sudjelovao je također u Viškoj bitki na brodu *Re d'Italia* na kojem je crtežima dokumentirao ratne događaje. Nažalost, nije preživio bitku, potonuo je zajedno s brodom *Re d'Italia* ponijevši sa sobom svoje crteže na dno mora.³

Eduard Nezbeda, slikar koji je sudjelovao u Viškoj bitki, naslikao je *Pomorsku bitku kod Visa / Die Seeschlacht von Lissa*, 1866. (1911., ulje na platnu, privatna zbirka – Beč), na kojoj je prikazao austrijski ratni brod *Kaiser* koji se kljunom zarinuo u talijansku oklopnjaču *Re di Portogallo*.⁴ *Kaiser* je pretrpio znatna oštećenja u toj

tadašnjim novinama“, *Viška bitka povodom 100-godišnjice 1866-1966*, (ur. Grga NOVAK i Vjekoslav MAŠTROVIĆ), Zadar, 1967, str. 57–69 ili Isto, Poseban otisak iz Pomorskog zbornika br. 4, Zagreb, 1966., 551–563; Boris ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, Split, 2017., str. 87–88.

² Joško BARIĆ-Šimun JURIŠIĆ, *Iz povijesti Splita*, Split, 1983., str. 9; *Deutsche biographische Enzyklopädie* (DBT). 2. Ausgabe, Band 2 Brann-Einslin, Herausgegeben von Rudolf Vierhaus, K-G-Saur, München, 2005., str. 694; Jens BOVE (Hrsg.): *Ermenegildo Antonio Donadini: Fotografie im königlichen Dresden 1881 bis 1914*, Dresden, 2010.; Frank ANDERT (Red.): *Stadtlexikon Radebeul. Historisches Handbuch für die Lößnitz. Herausgegeben vom Stadtarchiv Radebeul*. 2., leicht geänderte Auflage. Stadtarchiv, Radebeul, 2006.

³ Bryan MICHAEL (1886). Robert EDMUND GRAVES, ed. *Dictionary Engravers, Biographical and Critical* (Volume I: A-K). York St. 4, Covent Garden, London; *Original from Fogg Library*, Digitized May 18, 2007: George Bell and Sons. str. 208.

⁴ Reprodukcijska slika objavljena je u: A. E. SOKOL, *Seemacht Österreich. Die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine 1382-1918 (Austrian Seapower: The Imperial and Royal Navy 1382-1918)*, F. Molden, Wien, 1972.

akciji. To se vidi na fotografiji bakroreza *Pomorska bitka između austrijske i talijanske flote, na Jadranu*, na kojoj je *Kaiser* u neposrednoj blizini oklopnjače *Re di Portogallo*; desno se vide jarboli potopljenog talijanskog broda *Re d'Italia*.⁵

Anton Perko (Podgrad kod Vranskog, 5. srpnja 1833. – Dubrovnik, 6. ožujka 1905.), pomorski poručnik, dvorski slikar marina, dio svite prijestolonasljednika Rudolfa Habsburškog i tajnik krunske princeze Stephanie, svjedočio je također sukobu austrijske i talijanske mornarice u bitki kod Visa 20. srpnja 1866. godine kao službeni austrijski slikar, odnosno član posade parobroda *Stadium*. Iste godine objavio je 12 kompozicija nastalih prema skicama sukoba u knjizi *Lissa-Album* (1869., 19,9 x 31,1 cm). Bitku je naslikao u trinaest motiva u mješovitoj tehnici (akvarel/gvaš) u dvije verzije. Jednu baštini Vojno-pomorski muzej u Beču, a drugi mapirani album nije bilo moguće pronaći. Taj je preslikao bečki fotograf Oskar Kramer, a izdavač P. Kaeser ga je tiskao 1870. godine.⁶ Perko se, slikajući motive Viške bitke, držao stilskih odrednica romantizma i realizma. Njegovi radovi odlikuju se oštrom opservacijom i iznimnim crtačkim umijećem.⁷

Ostali autori djela Viškog boja

Viški boj je naslikala i nekolicina istaknutih umjetnika 19. i 20. stoljeća. Među njima se ističe **Alexander Kircher** (1867. – 1939.), pripadnik austrougarske mornarice, akademski obrazovan marinist, dvorski portretist brodova austrougarske flote, slikar dokumentarist važnih povijesnih događaja na Jadranu i drugdje.⁸ *Pomorska bitka kod Visa* (1918., ulje na platnu, 318 x 705 cm), u Vojno-povijesnom

⁵ „The Naval Battle between the Austrian and Italian Fleets, in the Adriatic“, *Harper's Weekly*, New York, 1 September 1866., str. 549 (pretiskano 1898).

⁶ Reprodukcije iz *Albuma-Lissa*, koji je donacijom dobila Sveučilišna knjižnica u Mariboru, objavljene su u: Igor GRDINA, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866.*, Maribor, 2016., str. 61–64, 66–67, 69, 72–75, 79, 107, tiskanoj u nakladi Primoža Premzla, vlasnika *Umetniškoga kabineta* u Mariboru. Primož Premzl strastveni je ljubitelj lika i djela Wilhelma von Tegetthoffa i kolekcionar. Dio njegove zbirke predstavljen je u monografiji o Tegetthoffu koja je tiskana u njegovoj nakladi. Budući da se njegov kabinet nalazi do Tegetthoffove rodne kuće, planira jednog dana otvoriti zbirku ili mali muzej koji će mu biti posvećen. Dao je sašiti repliku Tegetthoffove odore, a u međuvremenu je došao u posjed Perkova *Albuma-Lissa*. Bili su izloženi na izložbi *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, koju je Hrvatski pomorski muzej Split organizirao s Arheološkim muzejom u Splitu povodom 150. obljetnice Viškog boja 2016. godine.

⁷ *Benezit Dictionary of Artists*, 2006.; *Slovenski biografski leksikon 1925-1991.*, 2009., Elektronska izdava. Ljubljana: SAZU; Sanja ŽAJA VRBICA, "Slovenski slikar Anton Perko – dvorski marinist s dubrovačkom adresom", *Zbornik za umetnostno zgodovino (Nova vrsta)*, LI (2015.), str. 93–108.

⁸ O tom slikaru i njegovu djelu vidi opširnije u: Stjepan LOZO, *Alexander Kircher, Portreti brodova. Kolekcija slika Hrvatskog pomorskog muzeja Split*, Hrvatski pomorski muzej Split, Split, 2000.; Thomas HABERSATTE (Hg.), *Schiff Voraus. Marinemalerei des 14. Bis 19. Jahrhunderts*, Residenzgalerie Salzburg 16. 7. - 1. 11. 2005., str. 264.

muzeju u Beču, svakako je jedno od njegovih najboljih djela. Prikazuje preživjele s potopljenog talijanskog zastavnog broda *Re d'Italia* nakon što je potonuo usred bitke s ukupno 381 članom posade. Na lijevoj je strani slike brod *Kaiser*, a desno brod *Habsburg*.⁹

Njegova druga slika, *Viški boj 1866.* prikazuje preživjele mornare s talijanskog zastavnog broda *Re d'Italia* koji traže pomoć austrijske fregate *Ferdinand Max* koja im se približava.¹⁰

Ludwig de Rubelli von Sturmfest / Lodovico Rubelli (Zadar, siječanj 1842. – Graz, 25. siječnja 1905.), austrijski marinist talijanskog podrijetla, sin pukovnika revizora, ušao je u austrijsku mornaricu 1861. godine iz koje je dvije godine kasnije bio otpušten pod nepoznatim okolnostima. Osim brojnih brodskih portreta, slikao je i povijesne događaje i pejzaže. Njegovi prikazi Viške bitke ubrajaju se među najbolje slike tog žanra.¹¹ U Vojno-povijesnom muzeju u Beču predstavljen je s više slika *Epizoda / Scena iz pomorske bitke kod Visa / Episode aus der Seeschlacht bei Lissa*, koje su nastale 1898. godine. Ističe se ona s prikazom Nikole Karkovića, kormilara na admiralskom zapovjednom brodu, oklopnjači *Ezrherzog Ferdinand Max*, u metežu predaje talijanskog broda *Palestro* zapovjedniku Tegetthoffu. Karković nosi ratnu zastavu koju je skinuo i zarobio s krmenog jarbola, sošnjaka *Palestro* (1898., ulje na platnu, 118 x 138 cm).¹²

Grk **Konstantinos Volanakis / Konstantinos Bolanachi** (Irakleja na Kreti, 7. ožujka 1837. – Pirej, 1907.) jedan od najvećih grčkih slikara 19. stoljeća, poznat kao otac grčkih marinista, istaknuo se kao slikar mora, brodova i luka, ratnih predmeta, osobito bitaka, uključujući Višku bitku i Bitku kod Trafalgara. Njegova slika *Vojni brod Kaiser u pomorskoj bitki kod Visa / Des Linienschiff Kaiser in der Seeschlacht*

⁹ *The Heeresgeschichtliches Museum in the Vienna Arsenal*, Wien, 2016., 155. Vidi sliku u: I. GRDINA, *Wilhelm von Tegetthoff*, str. 115–118.

¹⁰ Originalna slika reproducirana je u E. A. SOKOL, *Carska i kraljevska Austro-ugarska mornarica*, Pomorski institut Sjedinjenih država, Annapolis, 1968, str. 36; Alexander Kirchner, *Bitka kod Visa*, dio je triptiha (Helgoland 1864 | K.u.k. Flotte | Lissa 1866.) reproduciranog u *Osterreich Illustrie Zeitung*, Beč, oko 1908. godine. Tri su slike: *Bitka kod Helgolanda 1864.* s lijeve strane, *K.u.k. flota* u sredini i *Bitka kod Visa 1866.* na desnoj strani.

¹¹ Duška ŽITKO, *Srećanja z morjem: marinistično slikarstvo druge polovice 19. In prve polovice 20. stoljeća / Incontri con il mare: la pittura marinista dela seconda metà dell' Ottocento e del primo Novecento*, Pomorski muzej „Sergej Mašera“ Piran / Museo del mare „Sergej Mašera“ di Pirano, Katalog št.11 / Catalogo nro. 11, 2000., str. 72–74.

¹² Wladimir AICHELBURG, *Rubelli von Sturmfest Ludwig (Lodovico) (1842–1905)*, Maler. U: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950* (ÖBL). Band 9, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1988., str. 307–308; Hans VOLLMER (Hrsg.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig, 1935, Band 29, str. 136; Thomas HABERSATTER (Hg.), *Schiff voraus. Marinemalerei des 14. bis 19. Jahrhunderts*, Residenzgalerie Salzburg, 16. 7. – 1. 11. 2005., str. 324–325; Agnes HUSSLEIN-ARCO (Hrsg.): *Anton Romako. Tegetthoff in der Seeschlacht bei Lissa*. Publikation zur gleichnamigen Ausstellung in der Österreichischen Galerie Belvedere im Jahre 2010. Wien, 2010.

von Lissa (1868., ulje na platnu, 169 x 283 cm), nastala u stilu realizma, nalazi se u Austrijskoj galeriji u Beču¹³ i prikazuje Višku bitku u trenutku kad se brod *Kaiser* povukao nakon sukoba s brodovima *Affondatore*, *Re di Portogallo* i *Maria Pia*. Bilo je to u 11 sati kad je zbog teških oštećenja izbio požar na *Kaiseru*. Kasno je primijetio napad talijanskog oklopnog broda *Ancona* s kojim se okrznuo. Tada je došlo do zadnjeg sukoba s oklopnjačom *Affondatore* i *Kaiser* je unatoč vatri i oštećenjima odgovorio paljbom nakon čega je došlo do neočekivanog povlačenja *Affondatorea*.¹⁴ Volanakis je na toj slici pokazao kako je istovremeno oštar i nježan promatrač; njegovo znanje o moru iznjedrilo je najdublji izraz njegova talenta. Stvorio je rad koji obiluje intenzivnim dramatismom. Volanakis je bio imponantna i tragična figura; zbog zdravstvenih i financijskih nevolja pokušao je oduzeti vlastiti život, što je u konačnici često negativno utjecalo i na njegovo slikanje. Usprkos tome, Konstantinos Volanakis ostao je slikar koji je izražavao ljepotu i vjeru u život kao malo drugih stvaratelja njegova vremena.¹⁵

Sliku s prikazom Viškog boja, odnosno broda *Kaiser* u trenutku kad na njemu izbija požar, ali manjeg formata, posjeduje obitelj Bojana i Agnes Runtić, podrijetlom iz Mađarske i Hrvatske, nastanjena u Makarskoj; kako navode vlasnici, sliku su donijeli sa sobom iz Budimpešte. Autor se na slici potpisao kao Bolanachi.¹⁶ No, na temelju fotografije koju mi je obitelj poslala, nisam mogla utvrditi radi li se o kopiji ili originalu Volanakisove slike. Dakako, potrebno je imati na umu da su slikari često radili više verzija slika za onu konačnu, pa je možda i ta, ako je original, služila kao predložak za kasnije nastalu novu sliku. No valja napomenuti da se ista slika može dobiti kao umjetnički tisak, na plakatu, tanjuru ili najfinije ručno izrađenim papirima, i to u više veličina i stotine opcija okvira u Galeriji Belvedere u Beču.¹⁷

Carl Frederik Sørensen danski slikar (Besser, Samsø, 8. veljače 1818. – Kopenhagen, 24. siječnja 1879.) se također specijalizirao za pomorsko slikarstvo. Njegova slika *Pomorska bitka kod Visa* (1868., ulje na platnu), u Vojno-povijesnom muzeju u Beču, pokazuje vrhunac bitke kod Visa, kada je austrijski oklopni brod *Erzherzog Ferdinand Max* udario talijansku fregatu *Re d'Italia*, što je izazvalo njezino

¹³ Inventizirana je pod brojem 1008623, EAN-broj 4050356150092.

¹⁴ Boris PRIKRIL, *3000 godina pomorskih ratova I-III.*, Zagreb, 1985. No ista slika zabilježena je na internetskim stranicama kao djelo koje se nalazi u Mađarskoj nacionalnoj galeriji u Odjelu za umjetnost poslije 1800. kao djelo Konstantinosa Volanakisa (Bolanachija), datirana 1869. (ulje na platnu, 169 x 283 cm, inv. broj: 84B): <https://en.mng.hu/artworks/naval-battle-of-lissa/>.

¹⁵ Dostupno *online* URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q767151> (zadnje posjećeno 15. veljače 2019.); Nikos VATOPOULOS, „Konstantinos Volanakis: the Father of Greek Seascapes”, curated by Takis Mavrotas, presents important works by the great 19th century ...“ January 31st, 2018.

¹⁶ Dostupno *online* URL: <https://www.wikidata.org/wiki/Q767151> (zadnje posjećeno 15. veljače 2019.).

¹⁷ Dostupno *online* URL: <https://www.belvedere.at/en> (zadnje posjećeno 15. veljače 2019.).

potonuće.¹⁸ Sørensen je razvio svoj prepoznatljiv stil te je ta njegova slika unatoč temi bitke puna šarma i atmosfere.

Josef Carl Berthold Püttner, (Böhmen, 26. srpnja 1821. – Bad Vöslau-Hallstatt, 29. srpnja 1881.) austrijski marinist,¹⁹ naslikao je više slika pomorske bitke kod Visa. Sve su nastale 1866./1867. godine i prikazuju sam tijek bitke. Čuvaju se u bečkim muzejima, Nacionalnoj galeriji u Pragu, zimskoj rezidenciji u Salzburgu, dvorcu Weikersdorf i u Pomorskom muzeju „Sergej Mašer“ u Piranu. Püttner je kao carski dvorski slikar marinist dokumentirao sva plovila uključena u bitku; prikazana su sa stajališta gledatelja kao stvarni protagonisti bitke. Udaljena perspektiva jedva dopušta gledatelju usredotočenje na pojedinačne detalje. Kako bi istaknuo ljudsku tragediju, brodolomce smješta u prvi plan, no usredotočen je i na potonuće pogođenog broda.²⁰

Slika *Pomorska bitka kod Visa. 20. srpnja 1866. Komadant kontraadmiral Wilhelm von Tegetthof / Seeschlacht bei Lissa. 20. July 1866. Kommandant Konteradmiral Wilhelm von Tegetthof* (ulje na platnu, 79,5 x 118,5 cm), kako se to saznaje po natpisu na poledini slike, nekoć imovina Hermana Freiherra von Spauna,²¹ prikazuje brod Kaiser u samom središtu bitke.²²

Slika *Zabijanje k. k. zastavnog broda Erzherzog Ferdinand Max / Rammstoß des k.k. Flaggenschiffes Erzherzog Ferdinand Max* (1866., ulje na platnu, 62 x 88 cm), u Vojnopovijesnom muzeju u Beču, prikazuje tijek bitke koja se odvijala kao tzv. melée ‘gužva’. Kapetan broda Baron Daublebsky von Sterneck, zapovjednik *Ferdinanda Maxa*, okružen neprijateljskom gustom dimnom zavjesom, naredio je ubrzanje broda

¹⁸ *The Heeresgeschichtliches Museum in the Vienna Arsenal*, Wien, 2016., 156.

¹⁹ Constantin von WURZBACH: Püttner, J. C. B. U: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 24. Theil. Kaiserlich-königliche Hof-und Staatsdruckerei, Wien, 1872, str. 58–63 (Digitalisat). In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 24. Teil, 1872, str. 58–63; Püttner, Josef Carl Bartholomäus. U: Hans VOLLMER (Hrsg.): *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker*. Band 27: Piermaria–Ramsdell. E. A. SEEMANN, Leipzig, 1933, str. 449.; Wladimir AICHELBURG: Püttner, Josef Karl Bartholomäus. U: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950* (ÖBL). Band 8, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1983, str. 326 f. (Direktlinks auf S. 326, S. 327); Heinrich Fuchs: *Die österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts*. Wien, 1979, Band 3, str. K 101.

²⁰ *Osterreichische rivièra. Wien entdeckt das Meer*, Wien Museum – Czernin Verlag, 2013., str. 192.

²¹ Hermann von Spaun (Beč, 9. svibnja 1833. – Gorica, 28. svibnja 1919.) austrougarski admiral, barun, potomak drevne obitelji, postao je 1850. kadet u austrijskoj carskoj mornarici. Brzo je napredovao u karijeri te je 1853. unaprijeđen u čin zastavnika fregate. Godine 1859. dobio je čin poručnika, a za vrijeme rata protiv Francuske i Kraljevine Sardinije bio je raspoređen kao prvi časnik škune *Artemisia*. Tijekom rata protiv Danske 1864. bio je na fregati *Juan Austrijski* u Sjevernom moru. Početkom 1866. postao je zapovjednik *Andreasa Hofera*, a kasnije je dodijeljen oklopnoj fregati *SMS Erzherzog Ferdinand Max*, brodu s kojim je sudjelovao u bitki kod Visa 20. lipnja iste godine. Za hrabrost u toj bitki, dobio je čast Reda željezne krune III. klase.

²² Dostupno online URL: <https://www.dorotheum.com/en/departments/k/.../josef-carl-berthold-puettner.html> (zadnje posjećeno 18. veljače 2019.).

te se brzinom od deset do jedanaest čvorova zarinuo kljunom u trup neprijateljskog broda. Nakon što je nastala velika pukotina, masa vode izlila se u unutrašnjost broda, te je oklopna fregata *Re d'Italia* potonula u roku od tri minute sa 391 članom posade. Püttnerova slika potonuća talijanske oklopne fregate *Re d'Italia* nastala je već 1866., odmah nakon same bitke. Taj incident zasigurno je najupečatljiviji događaj cijele bitke. Slika prikazuje trenutak neposredno nakon uspješnog probijanja i početak potonuća talijanske fregate. Na toj slici impresionira točnost prezentacije, što posebno odgovara povijesno dokazanom izgledu *Ferdinanda Maxa*. Isto tako, dim vatrenih topova i brojni bojni brodovi prikazani u pozadini mogu se promatrati kao elementi kojima se jasno pokazuje sama bitka; u središtu slike *Re d'Italia* tone. Međutim, Püttner ne prikazuje bitku kao čisto vojno-tehnički događaj, već unosi ljudski element; prikazuje mornare i časnike na gornjoj palubi *Re d'Italia* kao i one u moru u prvom planu koji se bore za svoje živote. Gledatelj je formalno uključen u dramatične događaje, tragediju mornara i časnika.²³

Vojni brod Kaiser nakon probijanja talijanske oklopne fregate „Re di Portogallo“ / Linienschiff, Kaiser nach dem Rammstoß gegen die Italienische Panzerfregatte „Re di Portogallo“ (1867., ulje na platnu, 62 x 89 cm), u Vojno-pomorskom muzeju u Beču, prikazuje epizodu sukoba između oklopne fregate *Re di Portogallo* i bojnog broda *Kaiser*, kada je došlo do ozbiljne štete na *Kaiseru*. Vozne su karakteristike moderne oklopne fregate u odnosu na drveni brod s dvije palube bile superiorne, pogotovo u pogledu brzine. Također se pokazalo da je drveni trup bio manje otporan na suvremene talijanske brodske topove. Težina oštećenja, slomljena jedra i smrvljeni dimnjak onemogućili su daljnju plovidbu i prisilili *Kaiser* da se povuče u luku Sveti Juraj na otoku Visu. Püttner je na slici prikazao teško oštećeni *Kaiser* u središtu; točnost prikaza štete u najmanjim detaljima posebno impresionira. Püttner namjerno koristi dim iz ispaljenih topova i brodskih motora kao stilsku napravu za izražavanje takozvane melée / 'gužve' bitke. Talijanski brodovi, prikazani u pozadini, trebali su jasno pokazati neprijateljsku superiornost s kojom se *Kaiser* morao suočiti, ali povijesno nisu dokazani u toj konstelaciji.²⁴

Anton Romako (Atzgersdorf, 20. listopada 1832. – 8. ožujka 1889.) naslikao je veliki broj pejzažnih prizora pod utjecajem škole Barbizon,²⁵ ali je poznat uglavnom po svojim portretima i povijesnim scenama. Njegova najpoznatija slika *Admiral Tegetthoff u pomorskoj bitki kod Visa / Admiral Tegetthoff in der Seeschlacht bei*

²³ T. HABERSATTER (Hg.), *Schiff voraus*. str. 308–311.

²⁴ T. HABERSATTER (Hg.), *Schiff voraus*. str. 312–313.

²⁵ Barbizonska škola slikara bila je dio umjetničkog pokreta prema realizmu u umjetnosti, koji je nastao u kontekstu dominantnog romantičnog pokreta tog vremena. Škola Barbizon bila je aktivna otprilike od 1830. do 1870. godine. Ime je dobila po selu Barbizon u Francuskoj, u blizini šume Fontainebleau, gdje su se okupili mnogi umjetnici. Neke od najistaknutijih osobina ove škole su njezine tonske osobine, boja, labav kist i mekoća oblika. Wayne CRAVEN, *American Art: History and Culture*, New York, 1994., Harry N. Adams, Inc., str. 332.

Lissa II (oko 1880./82., ulje na drvu, 23,5 x 17,5 cm) prikazuje admirala i nekoliko mornara u trenutku kada će njegov brod *Ferdinand Max* napasti talijanski zastavni brod.²⁶ Ta Romakova izvanredna slika u cijelosti je usredotočena na Tegetthoffa i njegovu posadu. Tegetthoff i njegovi časnici samouvjereno stoje na mostu *Erberzog Ferdinanda Maxa*, a mornari pred talijanskim zastavnim brodom *Re d'Italia*. Naš Nikola Karković u jednoj ruci drži mornarsku kapu, a drugom je prebacio konope talijanskog broda *Palestro* preko ramena. Fragmenti šrapnela lete kroz zrak; sam brod je ovijen dimom ugljena i praha.²⁷ Povijesni trenutak na slici predstavljen je impresionistički, kao psihodrama, kao rezultat hrabre odluke; još uvijek je nejasno – pobjeda ili gubitak bitke – samo je podignuta ruka mornara Karkovića naznaka slavlja. Izbor te teme možda je bila posebna potreba umjetnika, pogotovo nakon što je njegova brata, inspektora austrougarske mornarice, pomorskog arhitekta, brodskog dizajnera Josepha von Romaka, tvorca pobjedničkog oklopnog broda, nagradio car Franjo Josip 19. ožujka 1869. Redom željezne krune i nasljednim viteštvom. Preliminarna studija te slike čuva se u Albertini u Beču, a prva veća inačica nalazi se u austrijskoj galeriji Belvedere, također u Beču. Iznimna modernost i precizna usredotočenost na odlučujući trenutak u bitki, istodobno baca novo svjetlo na Antona Romaka kao umjetnika, slikara, danas poznatijeg kao portretista. Romako je sebe doživljavao kao povjesničara te je nastojao biti uspješan u tom žanru. No njegovi suvremenici nisu cijenili sliku o kojoj je riječ; tek nakon Romakove smrti postala je poznata. Danas je dio kanona europske povijesti umjetnosti 19. stoljeća, posebno kad se obrađuje značaj povijesti 19. stoljeća, Romakov položaj kao slikara povijesti, povijest recepcije slike, a na kraju i sama slika sa svojim revolucionarnim pristupom opisa povijesnog događaja. Romakovo slikarstvo karakterizirano je suprotnostima, pastozno slikanje, tzv. impasto i slikarski grafičko. Njegovi rani radovi pokazuju utjecaj bidermajerskog realizma, dok su kasna djela slikana u nervoznom ekspresionističkom stilu koji je uznemiravao njegove suvremenike. Danas se Romako smatra jednim od najzanimljivijih i najizazovnijih umjetnika ere *Ringstraßenepoche*. Njegova slika *Viška bitka* odabrana je kao motiv novijeg komemorativnog novčića: 20 eura S.M.S. Nadvojvoda Ferdinand Max, iskovan je 15. rujna 2004. godine.²⁸

L(učić?) Rocchi, Višanin, očevidac Viške bitke, naslikao je *Bitku pod Visom* (1. 6. 1893., ulje na platnu, 65 x 85 cm) krajem 19. stoljeća,²⁹ a **A. Zieger** *Viški boj* (ulje na platnu, 71 x 53 cm), nakon 1866. godine. Obje prikazuju *melée* / 'gužvu' tijekom bitke i čuvaju se u Hrvatskom pomorskom muzeju Split kao i litografija u boji *Bitka kod Visa 1866.* (papir, 34 x 45 cm) **Franza Kollarza**, istaknutog litografa

²⁶ Slika je reproducirana u E. A. SOKOL, *Seemacht Österreich.*, 1972.

²⁷ *Österreichische rivierra. Wien entdeckt das Meer*, Wien Museum – Czernin Verlag, 2013., str. 192–193.

²⁸ T. HABERSATTER (Hg.), *Schiff voraus. Marinemalerei des 14. bis 19. Jahrhunderts*, Residenzgalerie Salzburg, 16. 7. – 1. 11. 2005., str. 320–321.

²⁹ Boris ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, Split, 2017., str. 83.

A. Zieger, *Viški boj*, ulje na platnu (Hrvatski pomorski muzej, Split)

i ilustratora, nastala također nakon 1866. godine,³⁰ te heliogravura *Pomorska bitka kod Visa 20. 7. 1866. / Seeschlacht bei Lissa am 20. Juli 1866.* (14,5 x 21,5 cm), izdanje Militärgeographische Institut, prema slici J. C. B. Püttnera.³¹ Hrvatski pomorski muzej Split baštini i sliku *Talijanska flota razara Vis 1866. godine* (1953., ulje na platnu, 81 x 124 cm), jednog od začetnika hrvatske moderne, komičkog slikara **Vinka Foretića** (Komiža, 9. veljače 1888. — Split, 30. prosinca 1958.).³²

³⁰ Heinz SCHÖNY „Kollarz (Kolář) Franz“, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Band 4, Lieferung 16, Beč, 1966., str. 86.; B. ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, str. 84.

³¹ T. HABERSATTER, (Hg.), *Schiff voraus*, str. 308-311.; Litografija se ne nalazi u HAZU, već u Hrvatskom pomorskom muzeju Split. Vidi: Zvonimir FREIVOGEL, *Viški boj 20. srpnja 1866.*, Zagreb, 2016., str. 73; B. ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, str. 86.

³² Dva portreta, *Narodni list*, 50 (1911) br. 77.; N. BARTULOVIĆ, Izložba Foretić-Mitrović u Splitu. Ibid., 52 (1913) br. 61; B. RADICA, Oni koji dolaze s mora. *Jadran*, 5 (1923) 45, str. 2-3; Č. ČIČIN ŠAIN (Č. Č. Š.), Foretićeva Bogorodica, *Novo doba* (Split), 17 (1934), 4. VIII, str. 6; A. UNGARO, A svršetak? *Vjesnik*, 13 (1952) 7. IX, str. 7; Nevenka BEZIĆ-BOŽANIĆ, "Spomenici najnovijeg doba na otoku Visu", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 1968, 17, str. 271-274; G. GAMULIN, *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, 2. Zagreb 1988.; Igor BREŠAN, *Trinaest pegulanib – zaboravljeni likovnjaci Splita i Srednje Dalmacije*, Split, 2015., str. 9.

Franz Kollarz, *Bitka kod Visa 1866.*, iza 1866., litografija u boji na papiru (Hrvatski pomorski muzej, Split)

Prikazuje talijansku flotu u viškoj luci tijekom napada na grad i vatru s obalnih bitnica. Naslikao ju je pod utjecajem minhenske i pariške škole, približavajući se sve više realističkom prikazu, u zagasitu koloritu, s vidljivim opadanjem likovne kvalitete.³³

U Hrvatskom pomorskom muzeju Split nalaze se i dvije fotografije na kartonu. Na jednoj je prikaz slike L. de Rubellija *Schlacht von Lisa 1* (10,5 x 19,5 cm) – sukob broda *Kaiser* protiv četiriju talijanskih oklopnih brodova i *Affondatorea*, a na drugoj, *Schlacht von Lisa 2* (11,5 x 19 cm) – potonuće broda *Re d'Italia*. Autor fotografija je H. Niggel (Rottmayer) Görz.³⁴

Pomorski muzej u Orebiću baštini obojenu litografiju *Prikaz bitke kod Visa 1866. godine* (1866., 64 x 80 cm), nepoznata autora.³⁵

Slika nepoznatog autora *Pomorska bitka kod Visa 1866. godine* (papir, tempera, 22 x 34,5 cm) čuva se u Pomorskom muzeju Dubrovačkih muzeja kao i litografija

³³ B. ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, str. 84.

³⁴ Giancarlo BRAMBILLA, „Censimento degli studi fotografici attivi dal 1860 a Gorizia e in provincia“, *Il Territorio*, br. 11, Montfalcone, studeni 1999., str. 82. O tome vidi više u članku Ljubomira Radića u ovom Zborniku.

³⁵ Zahvaljujem kolegici Vesni Suhor na informaciji.

Vinko Foretić, *Talijanska flota razara Vis 1866. godine*, 1953., ulje na platnu (Hrvatski pomorski muzej, Split)

po uljenoj slici J. C. Püttnera: *Detalj bitke kod Visa 20. srpnja 1866. godine* (56 x 75,5 cm).³⁶

Hrvatski povijesni muzej u svom fondusu bilježi dvije heliogravure: *Linijski brod „Kaiser“ u bitki kod Visa* (1868., papir, 67,5 x 50,9 cm), autora C. Bolanachija, i *Višku bitku* J. C. B. Püttnera (papir, 53,7 x 72,9 cm).

Heliogravura *Viška bitka* (39,5 x 55 cm) nalazi se u privatnom vlasništvu N. M. u Zagrebu.³⁷

Nekoć su se u memorijalnoj zbirci Florio (Zbirka bratstva Florijevih u Prčanju) nalazila dva rada, ulja na platnu, a tiču se Viške bitke. Jedan prikazuje *Tegetthoffa u bitki kod Visa* a drugi, signiran s *Ivancovich 1874*, ratni brod *Erzherzog Friedrich*. Pripisuju se marinistu Baziliju (Bazi) Ivankoviću (1815. – 1898.), pomorskom kapetanu i najpoznatijem našem slikaru brodova što su plovili Jadranom u drugoj polovini 19. stoljeća, slikaru koji nije ostao izvan kodificiranih tema (historijske scene) ni formalnog izraza svog vremena. Njegov slikarski nerv, zapažanje i senzibilitet izdvajaju ga od onih standardnih signiranih i anonimnih slikara koji se

³⁶ Zahvaljujem kolegi Đivi Bašiću iz Pomorskog muzeja Dubrovačkih muzeja na podacima.

³⁷ Nataša MATAUŠIĆ, *Sva sila put Visa*. Izložba u povodu obilježavanja 130. obljetnice Viške bitke (20. srpnja 1866. – 20. srpnja 1996.), srpanj – rujna 1996., str. 5.

Nepoznati autor, *Pomorska bitka pod Visom*, iza 1866., ulje na platnu (Rolle, Hotel „du Chateau“, Švicarska)

javljaju uz svaku pomorsku tradiciju.³⁸ U zbirci se nalazilo još sedam slika raznih ratnih brodova na kojima je Marko Eugen Florio (1820. – 1906.), kontraadmiral austrougarske ratne mornarice, kao poručnik austrijske ratne mornarice bio ukrčan tijekom svoje službe. U bitki pod Visom sudjelovao je u činu kapetana fregate i zapovijedao je korvetom *Erzherzog Friedrich* pod komandom kapetana bojnog broda komodora Antona Petza. Uspješno je branio brod *Kaiser* kad ga je napala talijanska krstarica *Re di Portogallo*. Poslije pobjede, na Tegetthoffov prijedlog, austrijski car odlikovao je Marka Eugena Leopoldovim redom za hrabrost. Godine 1880. dodijeljeno mu je nasljedno austrijsko viteštvo. Umirovljen je 1889. u čin kapetana bojnog broda, a tom prilikom promaknut je u čin kontraadmirala. S njegovim sinom ugasio se viteški ogranak obitelji Florio. U kući Marka Eugena bila je smještena bogata muzejska zbirka, no gdje se ona danas nalazi, nije poznato; vjerojatno su ju rasprodali potomci i nasljednici obitelji Florio, što se dogodilo s većinom naših nekoć vrijednih privatnih zbirki.³⁹

Dr. Niko Duboković Nadalini za svog je boravka u gradu Rolle (Canton de Vaud) u Švicarskoj, u prizemlju hotela „du Chateau“, vlasnika M. Savoy-Michela,

³⁸ Željko BRGULJAN, *Potreti bokeljskih jedrenjaka*, Zagreb, 2006.

³⁹ Ignatije ZLOKOVIĆ, „Kontraadmiral Marko Florio“ u: *Viška bitka povodom 100-godišnjice 1866-1966*, Zadar, 1967., 71–76.

vidio veliku „uljanu“ sliku pomorske bitke pod Visom. Bila je to scena koja prikazuje ratni brod *Palestro*, u koji se zarinuo kljun neprijateljskog broda, u trenutku prije potonuća i prije negoli je Hvaranin Nikola Karković skinuo zastavu s broda.⁴⁰

Slika koja prikazuje topovski dvoboj *Ferdinanda Maxa* s oklopnjačom *Ancona* nalazi se u Deutsches Marinemuseum u Wilhelmshavenu.⁴¹

Kopiju slike Viške bitke (L. De Rubelli, *Episode aus der Seeschlacht bei Lissa*, 1898., ulje na platnu, 118 x 139), koja se čuva u Vojno-povijesnom muzeju u Beču, posjeduje Muzej hvarske baštine. Sliku je muzeju poklonio dipl. ing. Mirko Kovačić, pok. Tonka.⁴²

Antoine Léon Morel, kasnije Morel-Fatio (1810. – 1871.),⁴³ službeni slikar francuske mornarice, kustos pomorskog i etnografskog muzeja Louvre te gradonačelnik 20. pariškog okruga, autor je slike *Viška bitka*. Slika je nastala po uzoru na kroki (franc. *Croquis*), brz crtež slikara morskih motiva Jean-Baptiste-a Henria Duranda-Bragera.

Viški boj neiscrpan je izvor životnih afirmacija, pa se javlja i u novijim djelima kao što je slika suvremene slikarice **Dore Plestenjak** (1934.): *Viška bitka 20. VII. 1866.* (1996., ulje na platnu, 100 x 400 cm). Slika je velikog formata i prikazuje scenu Viškog boja kojom u sredini dominira potonuće talijanskog broda *Re d'Italia*. Boje na slici doprinose dramatičnosti bitke. Desno je u medaljonu naslikano poprsje Nikole Karkovića. Pod medaljonom, poput zmije, proteže se vrpca s natpisom: *NIKOLA KARKOVIĆ . RODOM . IZ . HVARA*. Lijevo je, također u medaljonu, naslikano poprsje admirala Tegetthoffa, a pod medaljonom na vrpici teče natpis: *KONTRAADMIRAL . WILHELM TEGETTHOFF RODOM . IZ . MARIBORA – VIŠKA – BITKA – 20. VII. 1866.* Desno dolje, pri dnu slike je signatura: *Dora Plestinjak moje darilo Viškemu muzeju 96*. Slika se privremeno nalazi u restoranu hotela Tamaris u Visu.⁴⁴ U sredini donjeg dijela okvira slike naknadno je pričvršćena pločica od mjedi s natpisom: *ZAHVALNICA / DORI PLESTINJAK AKADEMSKOJ SLIKARICI/IZ SLOVENIJE ZA ISKAZANU / LJUBAV I NEZABORAVNI POKLON/GRAĐANI VISA*. Dora Plestenjak

⁴⁰ *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine Komune Hvarske*, broj 60, 15. XI. 1974., 10.; Isto, broj 63, 30. I. 1975., 16; Marija ZANINOVIĆ-RUMORA – Joško BRACANOVIĆ, *150. obljetnica Viškog boja. Pogled s Hvara*, Hvar, 2016., 18.

⁴¹ Z. FREİVOGEL, *Viški boj*, str. 84.

⁴² Marinko PETRIĆ, "Slika s prizorom Viškog boja 1866.", *Periodični izvještaj* 163/1999., str. 144; M. ZANINOVIĆ-RUMORA – J. BRACANOVIĆ, *150. obljetnica Viškog boja*, str. 18.

⁴³ Dodao je Fatio 1844. da bi se razlikovao od istoimenog poduzetnika. Dostupno *online* URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Antoine_Léon_Morel-Fatio (zadnje posjećeno 18. veljače 2019.).

⁴⁴ Izjava o darivanju slikarice Dore Plestenjak (Klasa: 610-01/96-01/02, Urbroj: 2190-01-02-96-1) sklopljena u Visu 20. srpnja 1996. povodom 130. obljetnice Viškog boja, u prisustvu gradonačelnika Visa Ante Acalinovića, dipl. ing. i v. d. generalnog konzula Republike Slovenije u Splitu Aladara Beleca. Grad Vis obvezao se da će se pobrinuti da se slika što prije smjesti u adekvatan izložbeni prostor u Muzeju kojim upravlja Grad Vis.

slovenska je akademska slikarica (Škofja Loka, 3. veljače 1934.), majka glazbenika Jana i slikara Domne Slane. Njezin brat Janez također se bavi slikanjem i ilustracijom. Slikarici se sviđaju stari prikazi koji čuvaju prošlost i kulturu.⁴⁵

Dora Plestenjak. *Viški boj*, 1996., ulje na platnu (Grad Vis)

Zavjetne slike Viškog boja

Zavjetna slika *Napad talijanskog brodogovlja na austrijske položaje* (ulje na platnu, nakon 1866., 112 x 81 cm), nepoznatog autora, vlasništvo je grada Visa. Prikazuje napad talijanskog brodogovlja na austrijske položaje, odnosno stanje 19. srpnja kada je *Formidabile* napao Gospinu utvrdu. U gornjem lijevom kutu slike bio je lik Bogorodice, koji je ostrugan u socijalističkom razdoblju.⁴⁶

⁴⁵ Prilikom uređenja restorana hotela „Tamaris“ ondašnji stolar Jakša napravio je drveni okvir koji je bio prazan. Slikarici je, dok je sjedila u društvu s direktorom „Tamarisa“, gosp. Vendelom, u Visu, pala na pamet ideja da nešto naslika za taj veliki prazan okvir. Kako je recentno pročitala knjigu o povijesti Viškog boja te ju je oduševila hrabrost kontraadmirala Tegetthoffa i svih mornara, pogotovo jer je Tegetthoff bio po mami Mariborčanin, pomislila je da bi možda mogla naslikati tu bitku. No problem je bio gdje naći slike brodova koji su sudjelovali u bitci. I tako je počelo. Njezini su prijatelji u bečkom muzeju fotografirali brodove Viškog boja, koje su naslikali tadašnji slikari jer je bitka bila jako popularna. Također je u piranskom pomorskom muzeju našla snimku jednog broda i prvo je naslikala dva metra dugačku sliku, kao pripremu za veliki četverometarski original, koji je odlučila darovati gradu Visu. Njezin sin joj je, kako je slikarica ispričala, napeo slikarsko platno na slijepi okvir koji je naručila po točnim mjerama okvira na Visu. Tri je mjeseca slikala i uspjela je naslikati tako veliku sliku. No pojavio se problem transporta – kako prenijeti tako veliku sliku do Visa. Našavši veliki kombi, krenula je. Ponijela je novine u kojima je pisalo da je to njezin poklon Visu, zbog eventualnih problema prijelaza granice. Kad je carinik počeo praviti probleme zbog slike, upitala ga je: „Pa zar ne znate za veliku Višku bitku?“ Bilo mu je neugodno zbog nepoznavanja povijesti, pa ju je pustio da sa slikom prijeđe granicu.

⁴⁶ B. ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, str. 77.

Nepoznati autor, *Napad talijanskog brodovlja na austrijske položaje*, iza 1866., zavjetna slika, ulje na platnu (Grad Vis)

Valja svakako spomenuti zavjetnu sliku nepoznatog autora s prikazom Viške bitke, koja se nekoć nalazila u crkvi sv. Jere na Prirovu. Početkom 20. stoljeća, vjerojatno 1906. godine, prilikom četrdesete obljetnice Viške bitke kada je Vis posjetio prijestolonasljednik Franjo Ferdinand, sliku je poklonilo austrougarsko Ministarstvo mornarice. U travnju 1941. Talijani su je odnijeli i od tada joj se gubi trag; vjerojatno je uništena. No sačuvane su fotografije slike u vlasništvu Nikole Radišića i Marije Puhalović. U donjem dijelu slike prikazana je pobjeda austrijske flote, a u gornjem dijelu Gospa (Bezgrešno Začecé) sa sv. Josipom i sv. Franjom s desne i sv. Anom i sv. Josipom Kupertinskim s lijeve strane.⁴⁷

⁴⁷ Goran MLADINEO, „Izgubljeni viški podsjetnici na Višku bitku: srebrni vijenac iz općine i slika iz crkve na Prirovu“, *Hrvatska zora, Glasilo Ogranka Matice hrvatske Vis*, god. XXVI., br. 71, travanj 2016., str. 12–14.

Osobe – sudionici Viškog boja na djelima s njegovim prikazom

Ikonografiju Viškog boja čine i likovi sudionika bitke, mornar Nikola Karković, kapetani brodova: Alfredo Cappellini, zapovjednik topovnjače *Palestro*, Max Pitner, Maximilian Baron Sterneck, Eugen Florio, Anton Petz te admirali: Carlo Pellion grof di Persano i Wilhelm von Tegetthoff. Admiral Wilhelm von Tegetthoff je najzastupljeniji. Nalazimo ga na slici Antona Romaka *Admiral Tegetthoff in der Seeschlacht bei Lissa II* (1880./82., galerija Belvedere u Beču) te Bazilija Ivankovića *Tegetthoff u bitki kod Visa* (nekoć u Zbirci bratstva Florijevih u Prčanju). **Celesnig (Čelešnik)** je autor litografije *Admiral Wilhelm von Tegetthoff* (Sign. desno po sredini: CELESING DIS. 866./Trieste, 51,3 x 35,2 cm) koja se čuva u grafičkoj zbirci knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu.⁴⁸ Jedan od najpoznatijih i najboljih Tegetthoffovih portreta rad je **Georga Dekera: Viceadmiral Wilhelm von Tegetthoff s austrijskim carskim Leopoldovim ordenom** (komanderskim križem s ratnom dekoracijom) i **znamenjem vojničkog reda Marije Terezije** (nakon 1880., iako se u literaturi kao godina nastanka navodi 1866.–1887. ili nakon 1866.–1867., pastel na papiru, 103 x 83 cm), koji se nalazi u Vojno-povijesnom muzeju u Beču. Portret je nastao prema fotografiji, nakon Tegetthoffove smrti. Admiralska oznaka koju nosi na rukavu odgovara oznakama Carske i kraljevske mornarice, koje se primjenjuju od 1880. godine.⁴⁹ Georg Decker (Pešta, 7. prosinca 1818. – Beč, 13. veljače 1894.) bio je austrougarski slikar portreta, jedan od sinova umjetnika Johanna Stephana Deckera i brat umjetnika Alberta (1817. – 1871.) i Gabriela Deckera (1821. – 1855.).

U palači Milesi, u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti – Zavodu za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, nalazi se neobjavljeni portret *Wilhelma von Tegetthoffa*, nepoznatog autora (19. st., ulje na platnu, 71 x 53 cm), nekoć dio fundusa Pomorskog muzeja u Splitu koji svoje početke bilježi 1925. godine, da bi od 1956. nastavio svoje djelovanje u palači Milesi.⁵⁰ Portret je kvalitetno djelo nastalo prema Tegetthoffovoj fotografiji, vjerojatno

Nepoznati autor, *Wilhelm von Tegetthoff*, iza 1866., ulje na platnu (HAZU, Split)

⁴⁸ N. MATAUŠIĆ, *Sva sila put Visa*, str. 5.

⁴⁹ Usp. portrete u: GRDIŃA, Wilhelm von *Tegetthoff*, str. 81.

⁵⁰ Mirja LOVRIC, „Hrvatski pomorski muzej Split”, *Informatica museologica*, 36 (1-2), Zagreb, 2005., str. 39–53.

za potrebe velike *Jadranske izložbe*.⁵¹ Prikazuje Tegetthoffa zamišljena pogleda, plavih očiju, s istaknutim ordenom na uniformi. Nepoznati autor naslikao je Wilhelma von Tegetthoffa kao studenta austrijskog Pomorskog kadetskog koledža u Veneciji (1840., reprodukcija crteža, 11,1 x 8,7 cm); čuva se u Pokrajinskom arhivu Maribor, u Osobnom fondu Wilhelma Tegetthoffa.⁵²

Brodovi sudionici Viškog boja predstavljeni su u velikom broju na slikama o kojima u ovom radu raspravljamo, a i na onima koje zbog ograničenosti veličine rada nismo u mogućnosti spomenuti.⁵³ No valja istaknuti i grafitne prikaze brodova na kući Machiedo u naselju Vlaka na otočiću Sv. Klementu. Prema predaji grafiti prikazuju Viški boj.⁵⁴

Fotografije i reprodukcije u raznim knjigama i časopisima

Ushit zbog pobjede austrijske mornarice kao i njezine proslave trajale su dugo nakon bitke. Djela na temu Viškog boja nastajala su od 1866. godine pa sve do kraja 19., ali i tijekom 20. stoljeća. Fotografije i reprodukcije djela publicirane su u velikom broju raznih knjiga i časopisa diljem svijeta, primjerice: *Viška bitka* koja prikazuje panoramu bitke s brodom *Re d'Italia* koji tone lijevo u prvom planu i brodom *Affondatore* desno;⁵⁵ *Viška bitka*, suvremeni francuski tisak koji prikazuje eksploziju broda *Palestro* i preživjele mornare kako plutaju u moru;⁵⁶ *Potonuće Re d'Italia* nakon što se u nju kljunom zarinuo zastavni brod *Ferdinand Max*;⁵⁷ suvremena litografija *Admiral Tegetthoff* na čelu *Erzherzog Ferdinand Maxa*;⁵⁸ bakrorez *Pomorska bitka između austrijske i talijanske flote na Jadranu*;⁵⁹ suvremena slika *Viška bitka 1866* koja prikazuje teško oštećen brod *Kaiser* desno, *Re d'Italiju* koju kljunom probija *Ferdinand Max* u sredini te lijevo u plamenu oklopljen brod *Palestro*;⁶⁰ suvremena litografija *Potonuće Re d'Italia* koja prikazuje potonuće zastavnog broda *Re d'Italia* s brodom *Kaiser* desno te u prvom planu grupu preživjelih koji traže spas u brodovima za spašavanje;⁶¹ kolorirana ksilografija po crtežu Jean-Baptista

⁵¹ *Jadranska straža*, Split, III./1925., br. 7, str. 174.

⁵² I. GRDINA, Wilhelm von *Tegetthoff*, str. 14.

⁵³ Više vidi u: Zvonimir FREIVOGEL, *Viški boj 20. srpnja 2016.*; B. ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*.

⁵⁴ M. ZANINOVIĆ-RUMORA-J. BRACANOVIĆ, *150. obljetnica Viškog boja*, str. 26.

⁵⁵ "Modern Italy-Images and History of a National Identity", *Electa*, 1982., vol.1, str. 17.

⁵⁶ "Modern Italy", str. 530.

⁵⁷ H.W.WILSON, *Battleships in Action*, vol. 1, 1926., str. 52.

⁵⁸ *Military History*, February 1997., str. 6.

⁵⁹ *Harper's Weekly*, New York, 1 September, 1866., str. 549 (pretiskana 1898.).

⁶⁰ J. D. HARBRON, „Franz Josef's Forgotten U-Boat Captains“, *History Today*, June 1996., 46(6), str. 54.

⁶¹ R. HUMBLE (ed.), *Naval Warfare: An Illustrated History*, Orbis, London, 1987.; Michael SANDERSON „Lissa 20 July 1866“, *Sea Battles. A Reference Guide*, David & Charles, London,

Henrija Durand-Bragerja (22,2 x 32 cm),⁶² kolorirana ksilografija (28,8 x 24,5 cm) koja prikazuje samoubojstvo kapetana Emilija Faà di Bruna prije potonuća oklopnačice *Re d'Italia*, trenutak prije nego što je uzviknuo: „Zapovjednik tone sa svojim brodom“⁶³ te mnoge druge.⁶⁴

Posebnu grupu čine fotografije talijanskih i austrijskih brodova koji su sudjelovali u Viškoj bitki. Velika količina njihovih fotografija i reprodukcija zaslužila bi monografsku obradu.

Veličanje heroja Wilhelma Tegetthoffa rezultiralo je reproduciranjem velikog broja njegovih fotografija. Naš Paolo Nakić 1866. godine umnožio je Tegetthoffov portret (reproducirao Zink) i prodavao ga, a zaradio je oko 148 fiorina i 60

Josip Hrgović, *Veleposjednik – težak iz Glamoča, hrvatski borac iz Viškog boja*

solda. Taj novac poslao je Tegetthoffu kao pomoć za ranjene u Viškom boju. Admiral Tegetthoff potvrdio mu je primitak.⁶⁵ Stoga su Tegetthoffove fotografije, kao i one Viškog boja, imale gotovo sve imućnije obitelji u drugoj polovini 19. stoljeća. Tako je primjerice fotografija slike *Viška bitka* sačuvana u privatnoj Zbirci pomorske obitelji Moretti u Trogiru. Prikazuje bitku austrijske i talijanske flote u vodama Visa; nalijepljena je na karton kojem je na poleđini utisnut pečat: *Augusto Hicka Fotografo Ancona*, a rukopisom je dopisano *Barnabo Mariotti*, što se vjerojatno odnosi na autora fotografije.⁶⁶

No valja, dakako, spomenuti i fotografije manje poznatih protagonista Viškog boja, primjerice Josipa Hrgovića, veleposjednika i težaka iz Glamoča u Bosni, te mog pretka Marina Belasa. Prema obiteljskoj predaji Marin je skinuo zastavu s talijanskog broda *Re d'Italia*. Austrijska vlast ponudila mu je plemićku titulu, što je on odbio. Zato

1975., str. 111; P. PADFIELD, *Guns at Sea, Hugh Evelyn*, London, St Martin's Press, New York, 1974.

⁶² *Le monde illustré, Journal hebdomadaire*, Paris, 10e Année, N° 486, 4 kolovoza 1866.

⁶³ Francesco BERTOLINI, *Storia del Risorgimento Italiano*, Milano, 1889.; I. GRDINA, *Wilhelm von Tegetthoff*, str. 70–71.

⁶⁴ Dostupno online URL: <https://www.uow.edu.au/-morgan/lissab.htm> (zadnje posjećeno 18. veljače 2019.).

⁶⁵ *Narodni list*, 8. IX. 1866.

⁶⁶ Danka RADIĆ, *Pomorska obitelj Moretti*, Trogir – Rijeka, 2008., 55.

je primao mirovinu u zlatu, cekinima, te je dobio nadimak Cekinar.⁶⁷ Zasigurno potomci naših hrvatskih mornara koji su sudjelovali u Viškoj bitki baštine njihove slike u svojim obiteljskim albumima.

Dakako, važno je još spomenuti razglednice na temu Viškog boja, poput propagandne razglednice nepoznatog autora (oko 1915., tisak Koch & Werner, Beč), koja veliča Tegetthoffa; prikazan je u veličini diva u odnosu na ostale časnike na palubi broda.⁶⁸ **Harry Heusser** / Heinrich Heusser (Pula, 5. lipnja 1886. – Ženeva, 19. srpnja 1943.), austrijsko-švicarski pomorski slikar i grafičar, autor je razglednica s motivom Viškog boja. Za Austrijski Lloyd dizajnirao je seriju razglednica u boji s motivima njihovih brodova i ilustrirao prigodnu publikaciju povodom 75. obljetnice tvrtke 1911. (*SS Vienna, Thalia, Baron Gautsch*). Tijekom Prvog svjetskog rata stvorio je seriju *Die K. K. Flotte*, uz brojne ilustracije za bečke novine *Wiener Blatt*, *Österreichs Illustrierte Zeitung*, *Leipziger Illustrierte* i *Deutscher Schulverein*. Mnoge su njegove slike sačuvane, od kojih je nekoliko u zbirkama Vojno-povijesnog muzeja u Beču, a veći broj u privatnom vlasništvu.⁶⁹

Razglednice s prizorima iz Viškog boja (19./20. st., u boji/crno-bijele) nekad je posjedovao Pavo Tipić iz Visa, no njihova je sudbina nakon njegove smrti ostala nepoznata.⁷⁰

Zaključak

Viški boj integriran je u slikarstvo kao i u našu kolektivnu memoriju, stoga sam u ovom radu pokušala obraditi određeni korpus sačuvanih djela, likovnih prikaza Viškog boja nastalih od 1866. godine do danas. Pojedini autori djela s prikazom Viškog boja sudjelovali su u bitki (Antonio Donadini, Ippolito Caffi, Eduard Nezbeda), neki su bili službeni slikari koji su tijekom bitke slikarski dokumentirali događanja (Anton Perko). Viški boj naslikala je i nekolicina istaknutih umjetnika 19. i 20. stoljeća. Njihova djela na temu Viškog boja visoke su likovne kvalitete. Među njima su posebno istaknuti Alexander Kircher, Anton Romako, Ludwig de Rubelli, Carl Fridrich Sørensen i Josef Carl Püttner. Većina slikara koji su stvarali djela s prikazom Viškog boja, bili su slikari marinisti.

⁶⁷ Danka RADIĆ, "Profesor Ante Belas, publicist i rodoljub", *Kulturna baština*, 30, Split, 1999., str. 345–358.

⁶⁸ I. GRDINA, *Wilhelm von Tegetthoff*, str. 121.

⁶⁹ Publizistisches Bureau des Österreichischen Lloyd (Hrsg.), *Fünfundsiebzig Jahre österreichischer Lloyd 1836–1911*, Österreichischer Lloyd, Triest 1911, str. 2, 121, 135; Georg PAWLIK, L. / BAUMGARTNER (Hg.), *Österreichs Marine und Küste auf alten Postkarten*, str. 56–63; Heinrich FUCHS, *Die österreichischen Maler der Geburtsjahrgänge 1881–1900*. Band 1. Wien, 1976., str. K 99.

⁷⁰ N. MATAUŠIĆ, *Sva sila put Visa*, str. 5.

Iconography of the Battle of Vis

SUMMARY

Waged between Italy and Austria, the Battle of Vis determined the future of Dalmatia and became an inevitable motif in maritime iconography. The very choice of the subject matter, the qualities that were sought from it, the entire approach and treatment of the topic mirrored the profile of the artist, their style and the spirit of the time to which they belonged. In the 19th century, artistic expression was a means of chronicling the coastal region and its towns as well as the battle, so it is difficult to define where art stops and documentation begins, and, consequently, to distinguish the Battle of Vis as a painting subject from the Battle of Vis as artistic content.

This article considers the description, identification and interpretation of the content depicted by visual works of art dealing with the Battle of Vis. This includes the ships and people who took part in the Battle of Vis on 20 July 1866, and the depiction of the battle itself.

Some of the works were created during the battle, and most of them after; some were created by battle participants (Antonio Donadini, Ippolito Caffi, Eduard Nezbeda) and official painters who documented the battle while it was going on (Anton Perko, Antonio Donadini, Ippolito Caffi), and some are works of renowned artists of the 19th and 20th centuries and stand out for their high artistic quality. These prominent names include Alexander Kircher, Austrian/German mannerist, court portraitist of the Austro-Hungarian fleet, documentary painter of important historical events in the Adriatic and elsewhere, and the *Naval Battle of Vis* (1917, Museum of Military History in Vienna) is certainly one of his best works; Ludwig de Rubelli with the painting *Episode aus der Seeschlacht bei Lissa* (1898, Heeresgeschichtliches Museum im Arsenal, Vienna); Eduard Nezbeda, a painter who took part in the Battle of Vis, also with the painting *Battle of Vis*. Ships from the Battle of Vis were painted by Josef Carl Berthold Püttner: *Rammstoß des k.k. Flagship "Erzherzog Ferdinand Max"* (1866, Heeresgeschichtliches Museum im Arsenal, Vienna), *Linienschiff Kaiser nach dem Rammstoß gegen die Italienische Panzerfregatte "Re di Portogallo"* (1867, Heeresgeschichtliches Museum im Arsenal, Vienna).

The iconography of the Vis battle also includes images of the participants in the battle. The most represented among them is Admiral Wilhelm von Tegetthoff. We find him in Anton Romak's painting *Admiral Tegetthoff in der Seeschlacht bei Lissa II* (1880/82 Galerie Belvedere, Vienna), in the painting *Tegetthoff in the Battle of Vis* (formerly in the Florio Brotherhood Collection in Prčanj), attributed to marinist Basilije (Bazi) Ivanković, naval captain and our most famous painter of ships sailing the Adriatic in the second half of the 19th century, a painter who did not fail to abide by canonical motifs (historical scenes) and formal expression of his time. One of Tegetthoff's most famous and certainly best portraits is the work of Georg Decker *Vice-Admiral Wilhelm von Tegetthoff with Leopold's Austrian Imperial Medal and the Insignia of the Military Order of Maria Theresa*, housed in the Museum of Military History in Vienna. In the Milesi Palace, in the Institute for Scientific and Artistic Work of the Croatian Academy of Science and Art in Split, there is an unpublished portrait *Wilhelm von Tegetthoff*, by an unknown painter, a work of high quality, based on Tegetthoff's photograph, probably commissioned for the great Adriatic exhibition.

Most of the painters who depicted the Battle of Vis belonged to Marinism.

The Battle of Vis belongs to the art of painting just as much as it belongs to our collective memory, so this paper seeks to address a corpus of preserved works – artistic representations of the Battle of Vis – created from 1866 to the present day.

Keywords: iconography, Vis, battle, marinists